

Kougkoulos, Thanasis V.

[Καργιώτης, Δημήτρης. Περιστασιακή ποίηση: δοκίμιο για την ανάδυση μιας κατηγορίας]

Neograeca Bohemica. 2022, vol. 22, iss. [1], pp. 149-153

ISSN 1803-6414 (print); ISSN 2694-913X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/NGB2022-1-8>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.77175>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20230115

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

constituted an important opportunity to solve the *Cyprus problem*. The author further discusses the efforts of the UN Secretary-General, Perez de Cuellar, to negotiate on the *Cyprus problem* as well as Boutros-Ghali's "Set of Ideas". Quite naturally central to the analysis is a discussion of the Annan Plan. The author points to the fact that the Annan Plan was "rejected massively by the Greek Cypriots because it was seen as such a separatist solution" (p. 102). Indeed, as Menelaou argues, Annan Plan's dysfunctional points were not overlooked by the majority of Greek Cypriots who eventually voted against it. On the other hand, the Turkish Cypriots accepted the Plan because of the benefits they would enjoy after a settlement within the European Union. Finally, the book argues that the Annan Plan should be seen in conjunction with Ahmet Davutoglu's doctrine on Turkey's "strategic depth" which had an important impact on Turkey's foreign policy. Menelaou further argues that Davutoglu's doctrine reveals similarities with Erim's proposals and as such show a continuity in Ankara's policy with regards to Cyprus as both "share the same expansionist spirit" (p. 136).

The author uses both primary and secondary sources in his analysis, however the book could benefit more from further engagement at least with existing literature both as regards to the political history of the colonial Cyprus as well as its post-colonial experience. All in all, however, this is a useful study which introduces the reader to the complexities of the *Cyprus problem*.

Δημήτρης Καργιώτης. Περιστασιακή ποίηση. Δοκίμιο για την ανάδυση μιας κατηγορίας. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 2021, 285 σελ. ISBN 978-960-01-2194-0.

Θανάσης Β. Κούγκουλος | <https://doi.org/10.5817/NGB2022-1-8>

Στην ελληνική βιβλιογραφία των λογοτεχνικών σπουδών σπανίζουν οι μονογραφίες που προσανατολίζονται σε θεωρητικά και ειδολογικά ζητήματα. Το πρόσφατο βιβλίο του Δημήτρη Καργιώτη, καθηγητή Συγκριτικής Φιλολογίας στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, για την περιστασιακή ποίηση καλύπτει και τις δύο παραπάνω πτυχές. Αποτελεί αξιόλογη συμβολή πέρα από τα ελληνικά δεδομένα, εφόσον και η διεθνής βιβλιογραφία για την περιστασιακότητα στη λογοτεχνία είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Η κατηγορία της περιστασιακής ποίησης συνδέεται μ' έναν χρονικό ορίζοντα αιώνων - από την αρχαιότητα έως το παρόν - και μ' ένα μεγάλο εύρος εθνικών λογοτεχνιών που εκφράζονται σε

ποικίλες γλώσσες, ενώ επιπλέον η προσέγγισή της απαιτεί την άνετη κίνηση του μελετητή σε διάφορα γνωστικά πεδία: γραμματολογία, ανθρωπολογία, κοινωνιολογία, θεωρία της επικοινωνίας, ιστορία των ιδεών, θεωρία του πολιτισμού. Η μελέτη του Καργιώτη πραγματεύεται το θέμα της σε επτά κεφάλαια, έναν επίλογο και ένα επίμετρο.

Στο πρώτο κεφάλαιο, με τον ερωτηματικό τίτλο «Τι είναι περιστασιακή ποίηση;», ο συγγραφέας συζητά τους άξονες που ορίζουν το αναφερόμενο είδος ποίησης και τη συναφή ορολογία στην κριτική της γερμανικής, της αγγλικής, της γαλλικής, της ιταλικής, της ισπανικής και της ελληνικής λογοτεχνίας. Καθώς εδραιώνονται στη νεότερη εποχή τα δύο κεντρικά γένη της λογοτεχνίας (ποίηση – πεζογραφία), η αναπαράσταση της πραγματικότητας αποκτά κομβικό ρόλο στην ανάπτυξή τους. Η ποίηση που αφορμάται ή σχετίζεται με την ιστορική πραγματικότητα ονομάζεται περιστασιακή. Το συμβάν που συνιστά αφετηρία για το ποίημα μπορεί να προέρχεται από τη συλλογική σφαίρα ή την ιδιωτική εμπειρία (π.χ. κοινωνική ζωή, πολιτική και εθνική επικαιρότητα, θρησκευτικές τελετές, περιπέτεια του έρωτα και του θανάτου). Η μικρή χρονική απόκλιση από το γεγονός που πυροδοτεί το ποίημα είναι ο κατεξοχήν όρος για τη μερική απαξίωση του κειμένου και την ένταξή του στην επικράτεια της περιστασιακής ποίησης, μια κατηγορία όχι μόνον περιγραφική, αλλά και αξιολογική.

Στο δεύτερο κεφάλαιο («Προς τη συγκρότηση της κατηγορίας της περιστασιακής ποίησης: οι βάσεις της κλασικής παράδοσης») ανιχνεύεται η πλούσια παράδοση της σύμπραξης του ποιητικού λόγου με τις περιστάσεις ως εγγενές στοιχείο της ποιητικής δημιουργίας του δυτικού πολιτισμού μέσα από την αρχαία ελληνική και λατινική γραμματεία. Αρχικά ο ποιητικός λόγος έχει στενή συνάφεια με τις τελετουργίες, από τις οποίες ανεξαρτητοποιείται μέχρι τον 18^ο και τον 19^ο αιώνα ως αισθητικός λόγος με τη σταδιακή διάκριση της ρητορείας.

Στο τρίτο κεφάλαιο («Τι είναι ο έρωτας; Η περίσταση της ποίησης στις αρχές του μοντέρνου λυρισμού») ερευνάται η επίδραση της θεματικής του έρωτα ως δεσπόζουσας περίστασης από τον 11^ο έως τον 15^ο αιώνα στη μεσαιωνική ευρωπαϊκή λογοτεχνία των δημωδών εκδοχών της λατινικής γλώσσας, δηλαδή στην ποίηση των τροβαδούρων. Ο βιογραφικός λόγος του ποιητή εξισώνεται με το κοινωνικό, ερωτικό και καλλιτεχνικό ιδανικό και ο έρωτας από εμπειρία μεταβάλλεται σε εξιδανικευμένη ιδέα και τυποποιημένο ποιητικό υλικό.

Στο τέταρτο κεφάλαιο («Ο έρωτας στις φλόγες που εξαγνίζουν: η σύνθεση υψηλής ποίησης σε δημώδη γλώσσα») μελετώνται οι νέες έμμετρες και ομοιοκατάληκτες ποιητικές φόρμες που υμνούν σχεδόν αποκλειστικά τον έρωτα. Ο έρωτας διαχωρίζεται από τη σωματική επιθυμία και από πάθος μετασχηματίζεται σε τρόπο. Κυριαρχεί η περίπτωση του Δάντη και της εποχής του, όπου διασταυρώνεται το πραγματικό με το επινοημένο σε μία αδιαίρετη σύνθεση. Η ποίηση ανοίγεται στη

δημώδη γλώσσα και στη μοντέρνα συνθήκη, σύμφωνα με την οποία τα ποιητικά τεχνάσματα και τα σχήματα υπερβαίνουν την πραγματολογική περίσταση που τροφοδοτεί το ποίημα. Η ποίηση καθορίζεται ως μυθοπλασία με δύο διαστάσεις: τη ρητορική και τη μουσική. Αυτή η θεώρηση επικρατεί στα νεότερα χρόνια.

Στο πέμπτο κεφάλαιο («Από την *roetria* στην ποίηση ως μορφή») σχολιάζεται η αισθητική αυτονομία του ποιητικού λόγου και η αποσύνδεσή του από τη μελωδία. Η δυτική μεσαιωνική λογοτεχνία παράγεται και προσλαμβάνεται μέσα από τους κανόνες της προφορικότητας. Η *roetria*, κατά τη ρωμαϊκή αντίληψη της τέχνης του λόγου, περιλαμβάνει τα μορφικά γνωρίσματα του ποιητικού λόγου και το πρωτογενές υλικό (αρχαιότητα, χριστιανισμός) που προσφέρει το θέμα της ποίησης. Το βάρος αξιολογικά πέφτει από τη μορφή και τη γλωσσική κατασκευή στη διάζευξη του κυριολεκτικού και του μεταφορικού επιπέδου, στη μυθοπλαστική – άρα και παρεμβατική από τη μεριά του δημιουργού – ανάπλαση του υπαρκτού κόσμου. Η μορφή συμβαδίζει με την ηχητικότητα και τη μουσικότητα του λόγου. Χωρίς να αποκλείεται ο συνδυασμός κειμένου και μουσικής, η ποίηση πλέον περισσότερο απαγγέλλεται ή διαβάζεται και λιγότερο μελοποιείται. Το περιεχόμενό της απλώνεται σε κάθε θεματικό πεδίο του συλλογικού και του προσωπικού βιώματος.

Στο έκτο κεφάλαιο («Η καινούργια συνθήκη της ποιητικής εμπειρίας») εξετάζονται, κατά το τέλος του Μεσαίωνα, η μετάβαση της ποίησης από την προφορικότητα στον γραπτό λόγο και η μεταφορά της από τον δημόσιο στον ιδιωτικό χώρο. Μετά την εμφάνιση της τυπογραφίας αλλάζουν ριζικά οι μηχανισμοί διάδοσης του λογοτεχνικού προϊόντος και παραγωγής της λογοτεχνικής δημιουργίας. Η ακουστική και ομαδική πρόσληψη της ποίησης μετατρέπεται σε οπτική/κειμενική και ιδιωτική. Το ποίημα αναγιγνώσκεται σε ήσυχο περιβάλλον με προϋποθέσεις που ανάγονται στους παράγοντες της εσωστρέφειας, της ενδοσκοπησης και του αναστοχασμού. Συχνά γράφεται ποίηση κατά παραγγελία χορηγών και προστατών των γραμμάτων για συγκεκριμένες περιστάσεις, η οποία εκλαμβάνεται ως υψηλή ποίηση. Το κείμενο θεωρείται αποτέλεσμα της βούλησης και της πρόθεσης του συγγραφέα.

Στο έβδομο κεφάλαιο («Η αυτονόμηση της ποίησης και οι περιστάσεις της») αναλύεται ο χαρακτήρας του ποιητικού λόγου στην έναρξη της νέας εποχής. Η ποίηση αρχίζει να ταξινομείται σε α) ποιήματα δημιουργικής φαντασίας και β) ποιήματα που συνδιαλέγονται με εξωτερικές περιστάσεις. Με βάση τον Γάλλο ποιητή, μουσικό και κληρικό Guillaume de Machaut (1300–1377) παρουσιάζεται η τομή που προκαλεί η έννοια του επώνυμου δημιουργού και η εξουσία του συγγραφέα πάνω στο έργο. Η έμμετρη ποίηση αναδεικνύεται ως φορέας του επίπλαστου και του ψευδούς, έναντι της άμετρης πεζογραφίας που ταυτίζεται με την αλήθεια.

Στον επίλογο («Το ποίημα και η αναφορά του»), ο Δημήτρης Καργιώτης ανακεφαλαιώνει μια μακρά διαδρομή, από την αρχαιότητα μέχρι τη νεότερη περίοδο, στη διάρκεια της οποίας η δυτική ποίηση εγκολπώνεται περιστάσεις, συμβάντα, γεγονότα. Ο συγγραφέας υποστηρίζει τεκμηριωμένα πως «παρόλο, που κατά μία έννοια, η τέχνη ήταν πάντοτε 'εφαρμοσμένη' κατά τον Μεσαίωνα, συνδεόταν δηλαδή στενά με τον σκοπό στον οποίο απέβλεπε, εντούτοις η θεωρητική θεμελίωση της περιστασιακότητας και η αντίθεσή της προς την εμμενή δημιουργία είναι δίχως άλλο ένα από τα χαρακτηριστικά του περάσματος στη νεότερη εποχή» (σσ. 218–219). Η μονογραφία ολοκληρώνεται με το εκτενές επίμετρο «Καιρός, occasio, περίσταση: σχηματισμοί μιας αλληγορίας», όπου διερευνάται η αλληγορία του Καιρού ή της ευκαιρίας/περίστασης από την αρχαία έως τη σύγχρονη εποχή και η σχέση πραγματικότητας και λογοτεχνικής αναπαράστασης.

Η αλληλεπίδραση της ιστοριογραφικής και της μυθοπλαστικής αφήγησης έχει καταγραφεί επαρκώς στη βιβλιογραφία. Υπενθυμίζουμε ότι όταν ο μυθιστορηματικός λόγος συναντά την ιστορική πραγματικότητα δεν είναι ιδεολογικά αμέτοχος, αλλά στέκεται κριτικά απέναντι στον ιστοριογραφικό λόγο που υποτίθεται ότι ερμηνεύει με όρους αδιαμφισβήτητης αλήθειας το πραγματικό ιστορικό πλαίσιο. Συνεπώς, η μυθοπλαστική αφήγηση λειτουργεί ως φορέας πολυσημίας και συγκρούεται, συμπληρώνει, διορθώνει, τροποποιεί, αποδομεί, ανατρέπει, υπερβαίνει τις επίσημες ή επικρατούσες εκδοχές της Ιστορίας.¹ Εξάλλου, οι ιστορικές πηγές συνιστούν ήδη αφηγήσεις και τα ιστοριογραφικά κείμενα ακολουθούν κοινές με τη λογοτεχνία αφηγηματικές συμβάσεις: ίδια δομή σε γλωσσικό επίπεδο, ανάλογη παραπομπή στην ιστορική πραγματικότητα, παρεμφερή πλοκή, ακολουθία πράξεων, σκηνοθεσία χαρακτήρων που εμπλέκονται σε δραματικές καταστάσεις, κατανόηση εκ των υστέρων, επιλογή μίας οπτικής γωνίας για την εξιστόρηση των γεγονότων, ανακατασκευή του παρελθόντος.²

Από την άλλη, σύμφωνα με τους θεωρητικούς των ιστορικών σπουδών, η «λογοτεχνική θεωρία έχει και άμεση και έμμεση συνάφεια με την αντίληψη της ιστορικής συγγραφής»,³ ενώ η λογοτεχνία του πραγματικού, όπως αποκαλεί το ρεαλιστικό μυθιστόρημα ο Ivan Jablonka,⁴ είναι «ένα εργαλείο που μας βοηθά να κατασκευάσουμε μια γνώση για τον κόσμο» και προωθεί «έναν συλλογισμό που είναι ικανός να αποκαταστήσει γεγονότα». Με άλλα λόγια, η λογοτεχνία μένει πιστή στην πραγματικότητα όχι για να επιβεβαιώσει την Ιστορία, αλλά για να συνομιλήσει μαζί της. Συνθέτοντας ένα «δοκίμιο για την ανάδυση μιας

1 Tzouma (1991: 154–182).

2 Ricoeur (1990: 13–87).

3 White (2015: 135).

4 Jablonka (2017: 222–223).

κατηγορίας», όπως χαρακτηρίζει τη μελέτη του, ο Δημήτρης Καργιώτης αποποιείται ότι συγγράφει συνολικά τη θεωρία και την ιστορία της περιστασιακής ποίησης. Ωστόσο, κατά την άποψή μας επιτυγχάνει κάτι πολύ μεγαλύτερο. Προσθέτει και την ποίηση, την περιστασιακή ποίηση, στην ευρύτερη συζήτηση για τη συνάρτηση λογοτεχνίας, πραγματικότητας και Ιστορίας.

Βιβλιογραφία

- Jablonka, I. 2017. *I istoria einai mia synchroni logotechnia. Manifesto gia tis koinonikes epistimes*. Transl. by R. Benveniste. Athina. [Jablonka, I. 2017. *Η ιστορία είναι μια σύγχρονη λογοτεχνία. Μανιφέστο για τις κοινωνικές επιστήμες*. Μτφρ. Ρ. Μπενβενίστε. Αθήνα.]
- Ricoeur, P. 1990. *I afigimatiki leitourgia*. Transl. by V. Athanasopoulos. Athina. [Ricoeur, P. 1990. *Η αφηγηματική λειτουργία*. Μτφρ. Β. Αθανασόπουλος. Αθήνα.]
- Tzouma, A. 1991. *I dipli anagnosi tou keimenou. Gia mia koinoniosimeiotiki tis afigisis*. Athina. [Τζούμα, Α. 1991. *Η διπλή ανάγνωση του κειμένου. Για μια κοινωνιοσημειωτική της αφήγησης*. Αθήνα.]
- White, H. 2015. *Logotechniki theoría kai istoriki syngrafi*. Transl. by G. Pinakoulas. Trikala. [White, H. 2015. *Λογοτεχνική θεωρία και ιστορική συγγραφή*. Μτφρ. Γ. Πινακούλας. Τρίκαλα.]

Sarah G. Thomason. Εισαγωγή στη γλωσσική επαφή. Μετάφραση Νίκος Λιόσης. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], 2019, 465 σελ. ISBN 978-960-231-193-6.

Kateřina Bočková Loudová* - Vít Boček** | <https://doi.org/10.5817/NGB2022-1-9>

Recenzovaná publikace je překladem knihy, která vyšla již před 21 lety a v anglickém originálu nesla název *Language Contact: An Introduction* (Edinburgh: Edinburgh University Press 2001). Její autorka, Sarah G. Thomasonová, mezi lingvisty všeobecně známá jako Sally, již v té době patřila mezi nejvýznamnější odborníky na problematiku jazykového kontaktu. Ještě starší kniha, kterou sepsala společně s Terrencem Kaufmanem (*Language Contact, Creolization, and*

* Příspěvek vznikl s podporou projektu Modern Greek as a Standard Average European language (MUNI/R/1179/2020), který je financován Grantovou agenturou Masarykovy univerzity (GAMU) v rámci projektového schématu Podpora začlenění vědeckých pracovníků po přerušení kariéry do výzkumných týmů MU (Career restart).

** Příspěvek vznikl s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.